

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2016. – Т. 33-34. – С. 284-291

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2016. – Volume. 33-34. – pp. 284-291

УДК: 323.2 (470+571)

© Катерина Михайлиця¹

Міграційні процеси в ЄС як імператив космополітизму в теорії Другого модерну Е. Гідденса

У статті аналізуються міграційні процеси в Європейському Союзі як імператив космополітизму в теорії другого модерну Е. Гідденса. Встановлено, що оцінюючи міграційні процеси в контексті кризи політики європейського мультикультуралізму науковець, як представник теорії Другого модерну, доводить, що вони збіглися з більш глибокими перетвореннями в системі політичних відносин та політичної комунікації. Визначена система аргументів Е. Гідденса на користь тези про те, що в європейських суспільствах Другого модерну міграція є не стільки питанням місцевого або регіонального масштабу, скільки результатом і засобом глобалізації. Важливим елементом в теорії Другого модерну Е. Гідденса є характеристика міграції через звернення до поняття «діаспора», які існують сьогодні у вигляді не тільки фізичних, але і віртуальних громад, які часто характеризуються більш високим ступенем самосвідомості, ніж раніше. Е. Гідденс доводить, що європейське переосмислення суті міграційних процесів відбувається в контексті кризи парадигми мультикультуралізму. У суспільствах Другого модерну, політичні ризики, викликані системою *міграція – глобалізація*, виникають тоді, коли до окремих груп суспільства ставляться як до «відокремлених і чужих» або коли вони самі себе відносять до таких.

Ключові слова

Теорія Другого модерну, Е. Гідденс, імператив космополітизму, міграційні процеси, глобалізація, Європейський Союз.

Migration Processes in the EU as an Imperative of Cosmopolitanism in the Theory of the Second Modern E. Giddens

The article analyzes migration processes in the European Union as an imperative of cosmopolitanism in the theory of the Second Modern by E. Giddens. It is established that when assessing migration processes in the context of the crisis of the policy of European multiculturalism, the scientist, as a representative of the theory of the Second Modern, proves that they coincided with deeper transformations in the system of political relations and political communication. A system of Giddens's arguments has been defined in favor of the thesis that migration in European societies of the Second Modern is not so much a local or regional issue as a result and a means of globalization. An important element in the theory of the Second Modern E. Giddens is the characterization of migration through the reference to the concept of “diaspora”, which exist today in the form of not only physical but also virtual communities, which are often characterized by a higher degree of self-awareness than before. E. Giddens argues that the European rethinking of the essence of migration processes occurs in the context of the crisis of the paradigm of multiculturalism. In the societies of the Second Modern, the political risks caused by the system of migration - globalization, arise when individual groups of society are treated as “isolated and another’s” or when they refer to themselves as such.

Keywords

The theory of the Second Modern, E. Giddens, the imperative of cosmopolitanism, migration processes, globalization, the European Union.

¹ Магістр політології, аспірантка кафедри політології та державного управління, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна, Email: kmv712@ukr.net

Постановка проблеми. Зростання інтенсивності європейських міграційних потоків відображає загальні світової тенденції, що за оцінками спеціалізованих інститутів ООН до 2020 р. зростуть на 40–50 %². У сучасному політологічному дискурсі міграція означається, поряд з економічною, «ще однією кризою»³ Європи та її «найсуттєвішою хронічною проблемою»⁴. А вже сьогодні, незалежно від того, скільки тисяч кілометрів віддаляють людей, вони можуть перебувати на зв'язку та зазнають взаємовпливу. У країнах Європи достатньо численними є випадки, коли іммігранти в другому поколінні, які ніколи не виїжджали за межі своєї батьківщини, набувають радикальних політичних поглядів, властивих для жителів країни або регіону з іншої частини світу. Зміни, що торкнулися Європи, безпрецедентні в силу того, що вони розпочали процес відходу від традиційного розуміння суті, функцій та результатів міграційних процесів на європейському континенті. У зв'язку з цим зростає роль та актуальність наукового пошуку нових теоретичних інтерпретацій міграції як явища, що спричиняється соціально-економічними, геополітичними та глобальними процесами та змінюючи їх, змінює соціокультурний ландшафт Європи. Саме міграція на поч. ХХІ ст. стала одним з найважливіших рушійних чинників політичних, соціально-економічних і культурних трансформацій як в приймаючих країнах, так і в державах виїзду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення комплексу сучасних політологічних досліджень міграції⁵ вказує на функціонування двох основних підходів до визначення даного явища. Широкі інтерпретації міграції концентрують дослідницький інтерес навколо її суті як переміщення в просторі між населеними пунктами незалежно від часу перебування і цілей переміщення, вузькі інтерпретації зводяться до розуміння міграції як сукупності переселення людей з метою зміни місця проживання на відносно тривалий термін. Обидва підходи перетворюють цю дефініцію з абстрактного поняття на категорію політологічного аналізу, яка дозволяє розуміти міграцію як процес, за якого люди, мотивовані різними причинами, добровільно змінюють місце проживання, власний правовий статус в нових формах державного контролю. Проте, формування теоретико-методологічного обґрунтування взаємозв'язку міграції та глобалізаційних процесів в контексті етнополітичних процесів перебуває на етапі становлення. Тому **метою** даної статті є визначення смислів міграційних процесів в ЄС як імперативу космополітизму в теорії Другого модерну Е. Гідденса.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наслідки міграційних процесів неоднозначні для Європейського Союзу, однак очевидним є їх прямиий вплив на політичне життя в об'єднанні та країнах-членах. Міграційні потоки, які не завжди можуть регулюватися за допомогою традиційних форм державного контролю, впливають на політичну, демографічну, етнічну, соціально-економічну та культурну ситуацію практично у всіх країнах-членах Європейського співтовариства.

Такий всеосяжний вплив міграції на рівні національної держави та Європейського Союзу спричинив формування теоретичного інтересу до визначення його причин, передумов та наслідків. Одним з варіантів пошуку взаємозв'язку глобалізації та міграційних процесів є теорія Другого модерну, що почала формуватися в європейському науковому співтоваристві у 1980-х рр. Один з її авторів, Е. Гідденс розпочинає встановлення даного взаємозв'язку за допомогою «імперативу космополітизму». Його особливості як відображення суті політичного та структурний елемент теорії Другого модерну Е. Гідденса, дослідник визначає як «необхідність навчитися жити в умовах глобалізації, де в повсякденному житті спостерігається контакт різних релі-

² United Nations (2006). Report «Trends in Total migrant stock: The 2005 revisions», N.Y., режим доступу: http://www.un.org/esa/population/publications/migration/UN_Migrant_Stock_Documentation_2005.pdf (дата перегляду 20 травня 2016)

³ Caldwell, C. (2013). Europe's other crisis, *New Republic*, 4 May, режим доступу: <https://newrepublic.com/article/103080/europe-islamist-immigration-islamophobia> (дата перегляду 13 вересня 2015).

⁴ Caldwell, C. (2009). *Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam and the West*, London, Allen Lane, p. 25.

⁵ Lavell, C. B., Schmidt, W. E. (2011) An Annotated Bibliography on the Demographic, Economic and Sociological Aspects of Immigration. In Stanley J. T. (ed.) (2011) *Report on World Population Migrations*, Washington, George Washington Univ., p. 296–449.

гій і традицій»⁶. Наділяючи сучасність характеристиками «надваріативності», Е. Гідденс наголошує, що імператив космополітизму, який виникає під впливом міграційних процесів в епоху глобалізації, пов'язаний не тільки з проблемою європейської самосвідомості, а і з перспективами політичного і економічного майбутнього ЄС. Характер цих перспектив визначається здатністю позитивно і конструктивно взаємодіяти з надваріативністю, спричиненою процесами глобалізації та вужче, міграційними процесами.

Науковець наголошує, що в європейських суспільствах Другого модерну міграція є не тільки питанням місцевого або регіонального масштабу, скільки результатом і засобом глобалізації. По-перше, саме глобалізація змінила «двокроковий» процес асиміляції, настільки звичний в ХХ ст., коли іммігранти в другому поколінні набагато більше були схожі на місцеве населення, ніж їхні батьки, спричинивши «бунт другого покоління»⁷ мігрантів. По-друге, глобалізація веде до відриву від власного коріння майже кожного жителя Землі, що має свої негативні і позитивні наслідки. Інтенсивність світових економічних процесів за кілька років здатна повністю змінити соціальний та політичний ландшафт окремих міських районів і навіть цілі міста. Е. Гідденс вважає природним, що саме інтенсивність глобалізаційних процесів та геополітики формує на рівні національних держав бажання «повернутися назад» та ідеалізує минуле, наголошуючи при цьому, що релігійний фундаменталізм являє собою такий самий феномен – бажання повернутися до ідеалізованого минулого. Однак, це повернення неможливе, оскільки «ми живемо в еру масової «плинності»⁸ людських ресурсів, економічних моделей та характеристик політичного.

Важливим елементом в теорії Другого модерну Е. Гідденса є характеристика міграції через звернення до поняття «діаспора». Науковець звертає нашу увагу, що сьогодні вони існують у вигляді не тільки фізичних, але і віртуальних громад, які часто характеризуються більш високим ступенем самосвідомості, ніж раніше. Діаспори певної етнічної групи можуть мати ті чи інші особливості, залежно від країни або регіону проживання її членів, однак другий модерн наділяє їх спільними рисами, суть яких визначається ідеалізацією минулого мігрантами другого та третього покоління⁹.

Саме тому термін «імміграція», на думку Е. Гідденса, вимагає переосмислення та виведення його з соціально-економічної площини у політичну. Наголосимо, що глокальний характер політичного в епоху Другого модерну, вказує на те, що міграція впливає не тільки на макрорівень політики, вона, змінюючи соціальні характеристики громад (макрорівень) та регіонів (мезорівень) країн Європи, змінює характер політичних інтересів, політичних ідентичностей та моделей політичної участі. Так, масова імміграція в Європу збіглася з вимиранням старих робітничих районів внаслідок зникнення підприємств важкої промисловості або їх переведення за кордон. Іммігранти, що оселилися в них через дешеве житло, змінили структуру символічних аспектів політичних ідентичностей європейських міст. Р. Янгс, оцінюючи характер локальних змін в країнах ЄС, що відбулися під впливом процесів глобалізації, зазначає, що «Європа відчуває перш за все страх. Саме цей вузол протиріч і породив головним чином гіперболічні розмови про «кінець Європи» і «культурну смерть» континенту»¹⁰.

Політичною реакцією ЄС на міграційні потоки до національних держав об'єднання (див. Табл. 1) стало визнання Європейською Комісією потреби формування спільної «збалансованої міграційної політики»¹¹, заперечуючи при цьому можливість зведення «фортеці Європа». Сьогодні в ЄС відбувається реалізація нової стратегічної програми, що отримала назву «Глобаль-

⁶ Гидденс, Э. (2015). Неспokoйный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем?, пер. с англ. А. Матвиенко, М. Бендет, м, Издательский дом «Дело» РАНХиГС, с. 136.

⁷ Там само, с. 143.

⁸ Там само, с. 144.

⁹ Там само, с. 145–146.

¹⁰ Yangs, R. (2010) Europe's Decline and Fall: The Struggle Against Global Irrelevance, London, Profile, p. 92.

¹¹ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL. 3rd Annual Report on Immigration and Asylum. COM (2012) 250 final. Brussels, 2012. 30 May, режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0250:FIN:EN:PDF> (дата перегляду 15 травня 2016)

ний підхід до питань міграції та пересування населення»¹², створений інтернет-портал з питань імміграції в країни Євросоюзу, а проблема організації єдиної системи контролю на зовнішніх кордонах ЄС постійно перебуває у дискурсивному полі європейських політиків.

Таблиця 1

Основні країни – джерела імміграційних потоків в країнах ЄС, 2008

Громадяни ЄС (разом з підданими країн ЄС)		Громадяни ЄС (без підданих країн ЄС)		Негромадяни ЄС	
Громадянство	тис. осіб	Громадянство	тис. осіб	Громадянство	тис. осіб
Румунія	Не менше 384	Румунія	384	Марокко	157
Польща	302	Польща	266	Китай	97
Німеччина	196	Болгарія	91	Індія	93
Великобританія	126	Німеччина	88	Албанія	81
Франція	146	Італія	67	Україна	80
Ітаія	105	Франція	62	Бразилія	62
Болгарія	92	Великобританія	61	США	61
Нідерланди	81	Угорщина	44	Туреччина	51
Іспанія	61	Нідерланди	40	Росія	50
Бельгія	48	Португалія	38	Колумбія	49

Джерело: Recent migration trends: citizens of EU-27 Member States become ever more mobile while EU remains attractive to non-EU citizens – Issue number, режим доступу: 98/2008 <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistics-in-focus/-/KS-SF-08-098> (дата перегляду 18 квітня 2016).

Дані таблиці 1 вказують на те, що поряд з жорстким регулюванням та обмеженням зовнішньої міграції, ЄС заохочує та стимулює внутрішні міграційні процеси, спрямовуючи економічно активне населення туди, де є робота. На думку Е. Гідденса, стимулювання взаємодії населення з різних країн ЄС є стратегією, зорієнтованою на формування європейської ідентичності.

Отже, сьогодні імміграція до країн-членів ЄС є однією з найбільш важливих проблем для громадян більшості європейських держав, що перетворює її на предмет політики та суспільних дискусій. Е. Гідденс звертає увагу на те, що європейське переосмислення суті міграційних процесів відбувається в контексті кризи парадигми мультикультуралізму. Спираючись на порівняння ідей, сформульованих голландським публіцистом П. Шеффером та членом лівоцентристської Соціал-демократичної партії Німеччини, членом Ради директорів Німецького федерального банку Т. Саррацином, Е. Гідденс прагне зрозуміти, чому в умовах реалізації різних національних моделей міграційної політики, в суспільствах виникають та поширюються твердження про кризу мультикультуралізму. На противагу Німеччині, Нідерланди практикували «політику меншин», що ґрунтується на «розділених, паралельних лініях», за якими моделювалося життя корінного населення і етнічних міграційних меншин. Дана політика фактично заохочувала іммігрантів замикатися в своїх кварталах та послуговуватися етнічно означеними каналами суспільно-політичної комунікації. Подібне «позитивне заохочення неналежності до голландського суспільства» за суттю було протилежним ідеї мультикультуралізму і призвело до негативних наслідків. Нова ж «інтеграційна політика», що розпочалася у другій половині 1990-х рр. та оцінювалася як наступ на мультикультуралізм, в дійсності набагато більше відповідала його суті. В рамках нової політики були організовані «курси громадянства» та введено обов'язкове вивчення голландської мови, однак майже не існувало урядових програм, спрямованих на боротьбу з бідністю, ізоляваністю громад та расовою нетолерантністю¹³.

Тож П. Шеффер стверджує, що потрясіння, викликані масовою міграцією в ЄС, реальні і не можуть не викликати занепокоєння: «Ми проходимо через період глибоких перетворень, і було б нерозумно прикидатися, що вони не матимуть наслідків, або просто відсторонитися від них. Як часто нам доводиться чути неспростовні слова: «Імміграція була з нами завжди» ... Однак

¹² COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. The Global Approach to Migration and Mobility {SEC(2011) 1353 final}. Brussels, 18.11.2011 COM(2011) 743 final, режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=en> (дата перегляду 18 травня 2016)

¹³ Indicators of Immigrant Integration 2015. SETTLING IN (2015), режим доступу: <http://www.oecd.org/els/mig/Indicators-of-Immigrant-Integration-2015.pdf> (дата перегляду 14 травня 2016).

робітники з Марокко і Туреччини, які змінюють населення голландських міст, – далеко не аналог сезонних робітників з Німеччини, які приїжджали до нас на сезонні роботи у минулі часи».¹⁴ Для голландського публіциста, як і для частини європейських політичних лідерів, політика мультикультуралізму була неефективною, адже значна кількість мігрантів залишаються жити в закритих етнічних громадах, спираючись на цінності і норми, які можуть бути не тільки відмінними від цінностей і норм більшості членів європейської спільноти, але, і принципово протилежними європейським цінностям. Е. Гідденс підтримує П. Шеффера у тому, що конфлікти на рівні національних європейських держав є «неминучими по приїзду численних груп мігрантів»¹⁵, але їх серйозність і спрямованість суттєво залежить від економічних умов, рівня культурних відмінностей між приїжджими і місцевими жителями, ступеня расових та етнічних упереджень.

У 2010 р. Т. Саррацин у книзі «Німеччина самоликвідується» стверджував, що імміграція загрожує Німеччині геополітичною слабкістю, джерелами якої є висока народжуваність у численних мусульманських громадах, небажання інтегруватися у соціокультурний простір Німеччини, заперечення легітимності німецької держави: «Жодна інша релігія в Європі не висуває стільки вимог. Жодна інша група іммігрантів не практикує настільки широко життя за рахунок соцзабезпечення і злочинність, як це роблять мусульмани. Жодна інша група не демонструє публічно свою відмінність настільки виразно, особливо за допомогою жіночого одягу. У жодній іншій релігії немає такої готовності до насильства, деспотизму і терору»¹⁶. Більшість політичних лідерів засудили позицію П. Саррацина, йому довелося покинути свою посаду в Раді директорів Бундесбанку. Проте, поряд з ярликом расиста, деякі з критиків погодилися з думкою про те, що він підняв питання, які раніше «ховали під килимом»¹⁷. Беручи участь в обговоренні ідей П. Саррацина, канцлер Німеччини А. Меркель зауважила: «деякий час ми обманювали самі себе. Ми говорили: «Вони не залишаться. Одного разу вони поїдуть». Але вийшло інакше»¹⁸ та визнала, що спроба Німеччини побудувати багатокультурне суспільство «і жити разом пліч-о-пліч, радіючи один одному ... провалилася, причому повністю»¹⁹.

Натомість, Е. Гідденс стверджує, що немає підстав підтримувати поширені в європейському політикумі твердження щодо провалу політики мультикультуралізму, оскільки «правильніше було б сказати, що спроб його побудови практично і не було. Точніше кажучи, спроби його побудови стосувалися лише обмежених сфер життя і лише в ряді країн. Ідея мультикультуралізму у тому вигляді, в якому вона подається вченими, є майже повною протипожежністю тому мультикультуралізму, який присутній в більшій частині громадських обговорень»²⁰. Сенси мультикультуралізму, за Е. Гідденсом, не передбачають ціннісного релятивізму, тобто наявності стандартів, за якими можна було б проводити оцінку різних прагнень культурного характеру, вони не приймають, а тим більше не поглиблюють фізичні і моральні бар'єри, що розділяють різні суспільні групи. Навпаки, сенси мультикультуралізму зорієнтовані на «зближення даних груп за допомогою активної щоденної взаємодії»²¹.

Сучасний глобальний простір, як простір рефлексивного модерну, спонукає інтерпретувати мультикультуралізм, породжений міграцією, та існуючий в умовах глобалізації як «політику

¹⁴ Scheffer, P. (2011) *Immigrant Nations*, Cambridge, Cambridge Polity Press, p. 1, режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=g3u_Uh7YsTcC&pg=PA72&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (дата перегляду 22 травня 2016).

¹⁵ Гидденс, Э. (2015). *Неспокойный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем?*, пер. с англ. А. Матвиенко, М. Бендет, М., Издательский дом «Дело» РАНХиГС, с. 143.

¹⁶ Саррацин, Т. (2012). *Германия: самоликвидация*, пер. с нем., М., Рид Групп, 400 с.

¹⁷ Benjamin von Stuckrad-Barre: Thilo Sarrazin, der Rockstar der Sozialdemokratie (2010). In: *Welt Online*, режим доступу: <https://www.welt.de/kultur/literarischewelt/article7114729/Thilo-Sarrazin-der-Rockstar-der-Sozialdemokratie.html> (дата перегляду 18 червня 2016).

¹⁸ Angela Merkel: German multiculturalism has 'utterly failed' (2010). In: *The Guardian*, 17 October, режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed> (дата перегляду 24 червня 2016).

¹⁹ Там само.

²⁰ Гидденс, Э. (2015). *Неспокойный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем?*, пер. с англ. А. Матвиенко, М. Бендет, М., Издательский дом «Дело» РАНХиГС, с. 149.

²¹ Там само, с. 150.

визнання», коли смисловий центр переноситься з відмінностей ідентичностей на взаємне визнання і взаємодію. На думку Е. Гідденса, у суспільствах другого модерну, політичні ризики, викликані системою *міграція – глобалізація*, виникають тоді, коли до окремих груп суспільства ставляться як до «відокремлених і чужих» або коли вони самі себе відносять до таких. Мультикультуралізм не передбачає того, що окремим групам слід йти своїм власним шляхом або що вони не повинні бути предметом політики національних держав. Навпаки, мультикультуралізм в рамках окремої національної держави в епоху рефлексивного модерну «вимагає патріотичних почуттів» від усіх суспільних груп²². Водночас, зважаючи на складність міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації, політики не повинні допускати зав'язування «тугих міграційних вузлів».

Е. Гідденс вважає, що епоха другого модерну спонукає відмовитися від використання на теоретичному рівні та на рівні політичної практики терміна «мультикультуралізм». Свою позицію дослідник обґрунтовує за допомогою трьох аргументів. По-перше, за роки некоректного використання цей термін увібрав в себе занадто багато зайвого та в політичному просторі більшості європейських країн набув ознак «мультикультуралізму без заборон», що зробило його неефективною моделлю інтеграції мігрантів в громадський та політичний простір європейських країн-членів ЄС. По-друге, поняття мультикультуралізму було сформовано ще до того, як глобалізація досягла сучасних масштабів та сьогодні отримує додаткове прискорення за допомогою Інтернет-мереж. Взаємодія культур не можна більше розглядати в рамках окремих країн або навіть цілих регіонів, наприклад, всього Євросоюзу, вона поряд з локальним та регіональним рівнями, активно відбувається на глобальному рівні. Фактично, міжетнічна взаємодія в епоху Другого модерну стає предметом політики на всіх її можливих рівнях. По-третє, при всій своїй комплексності термін «мультикультуралізм» спирався на означенні поняття «культура», яким послуговувалися європейські політики 30 тому. Розробники ідеї мультикультуралізму вважали, що культури, включаючи етнічні, мають чітко окреслені межі, які з часом не змінюються, внутрішньо не структуруються, а їх цінності не ставляться під сумнів. Однак сьогодні європейські політики, оперуючи поняттям «західна культура» як основи європейської цивілізації та європейських ідентичностей, доволі часто протиставляють її культурам інших регіонів світу та за допомогою політичних засобів як завдання визначають необхідність поширення відповідних європейських ідей там, де вони недостатньо розвинені або зовсім відсутні.²³

Досягнути цієї мети, на думку Е. Гідденса можна за допомогою конвертації політики мультикультуралізму на політику інтеркультури: «Інтеркультура – більш відповідний термін для вираження того факту, що ми – все людство – вступили в нову епоху розмаїття і соціальної єдності. Прояви цієї епохи поки мають місцевий характер, проте їх природа фундаментально глобальна, але не тільки в сенсі «загальносвітової масштабності», а в своїй здатності виходити за певні часові та географічні рамки»²⁴. Суть інтеркультури полягає не в пошуку місця для інших культурних груп, утворених внаслідок міграції, всередині суспільства, а у взаємодії між меншинами і місцевим населенням і цілими країнами.

Висновки. Отже, оцінюючи міграційні процеси в контексті кризи політики європейського мультикультуралізму Е. Гідденс, як представник теорії Другого модерну, доводить, що вони збіглися з більш глибокими перетвореннями в системі політичних відносин та політичної комунікації. Сучасний характер політичної комунікації у поєднанні з процесами глобалізації розширює кордони ідентичності, сприяє активному діалогу, вільного від умовностей конкретних ситуацій, але одночасно з цим він дає нам можливість висловитися і, можливо, посилює повну гаму емоцій, включаючи ненависть. Міграція стикається з усіма цими перетвореннями, породжуючи комплекс наслідків для ідентичності, як індивідуальної, так і колективної.

²² Гідденс, Э. (2015). Неспokoйный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем?, пер. с англ. А. Матвиенко, М. Бендет, М., Издательский дом «Дело» РАНХиГС, с. 155.

²³ Там само, с. 155–156.

²⁴ Там само, с. 156.

Список джерел

1. Angela Merkel: German multiculturalism has 'utterly failed' (2010). In: *The Guardian*, 17 October, режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed> (дата перегляду 24 червня 2016).
2. Benjamin von Stuckrad-Barre: Thilo Sarrazin, der Rockstar der Sozialdemokratie (2010). In: *Welt Online*, режим доступу: <https://www.welt.de/kultur/literarischewelt/article7114729/Thilo-Sarrazin-der-Rockstar-der-Sozialdemokratie.html> (дата перегляду 18 червня 2016).
3. Caldwell, C. (2009). *Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam and the West*, London, Allen Lane.
4. Caldwell, C. (2013). Europe's other crisis, *New Republic*, 4 May, режим доступу: <https://newrepublic.com/article/103080/europe-islamist-immigration-islamophobia> (дата перегляду 13 вересня 2015).
5. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL. 3rd Annual Report on Immigration and Asylum. COM (2012) 250 final. Brussels, 2012. 30 May, режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0250:FIN:EN:PDF> (дата перегляду 15 травня 2016)
6. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. The Global Approach to Migration and Mobility {SEC(2011) 1353 final}. Brussels, 18.11.2011 COM(2011) 743 final, режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=en> (дата перегляду 18 травня 2016)
7. Indicators of Immigrant Integration 2015. SETTLING IN (2015), режим доступу: <http://www.oecd.org/els/mig/Indicators-of-Immigrant-Integration-2015.pdf> (дата перегляду 14 травня 2016).
8. Lavell, C. B., Schmidt, W. E. (2011) An Annotated Bibliography on the Demographic, Economic and Sociological Aspects of Immigration. In Stanley J. T. (ed.) (2011) *Report on World Population Migrations*, Washington, George Washington Univ., pp. 296–449.
9. Recent migration trends: citizens of EU-27 Member States become ever more mobile while EU remains attractive to non-EU citizens – Issue number, режим доступу: 98/2008 <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistics-in-focus/-/KS-SF-08-098> (дата перегляду 18 квітня 2016).
10. Scheffer, P. (2011) *Immigrant Nations*, Cambridge, Cambridge Polity Press, p. 1, режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=g3u_Uh7YsTcC&pg=PA72&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (дата перегляду 22 травня 2016).
11. United Nations (2006). Report «Trends in Total migrant stock: The 2005 revisions», N.Y., режим доступу: http://www.un.org/esa/population/publications/migration/UN_Migrant_Stock_Documentation_2005.pdf (дата перегляду 20 травня 2016).
12. Yangs, R. (2010) *Europe's Decline and Fall: The Struggle Against Global Irrelevance*, London, Profile.
13. Гидденс, Э. (2015). *Неспокойный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем?*, пер. с англ. А. Матвиенко, М. Бендет, М., Издательский дом «Дело» РАНХиГС.
14. Саррацин, Т. (2012). *Германия: самоликвидация*, пер. с нем., М., Рид Групп.

References

1. Angela Merkel: German multiculturalism has 'utterly failed' (2010). In: *The Guardian*, 17 October, режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed> (дата перегляду 24 червня 2016).
2. Benjamin von Stuckrad-Barre: Thilo Sarrazin, der Rockstar der Sozialdemokratie (2010). In: *Welt Online*, режим доступу: <https://www.welt.de/kultur/literarischewelt/article7114729/Thilo-Sarrazin-der-Rockstar-der-Sozialdemokratie.html> (дата перегляду 18 червня 2016).
3. Caldwell, C. (2009). *Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam and the West*, London, Allen Lane.
4. Caldwell, C. (2013). Europe's other crisis, *New Republic*, 4 May, режим доступу: <https://newrepublic.com/article/103080/europe-islamist-immigration-islamophobia> (дата перегляду 13 вересня 2015).

5. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL. 3rd Annual Report on Immigration and Asylum. COM (2012) 250 final. Brussels, 2012. 30 May, режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0250:FIN:EN:PDF> (дата перегляду 15 травня 2016)
6. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. The Global Approach to Migration and Mobility {SEC(2011) 1353 final}. Brussels, 18.11.2011 COM(2011) 743 final, режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=en> (дата перегляду 18 травня 2016)
7. Giddens, Je. (2015). Nespokojnyj i mogushhestvennyj kontinent: chto zhdet Evropu v budushhem?, per. s angl. A. Matvienko, M. Bendet, M., Izdatel'skij dom «Delo» RANHiGS
8. Indicators of Immigrant Integration 2015. SETTLING IN (2015), режим доступу: <http://www.oecd.org/els/mig/Indicators-of-Immigrant-Integration-2015.pdf> (дата перегляду 14 травня 2016).
9. Lavell, C. B., Schmidt, W. E. (2011) An Annotated Bibliography on the Demographic, Economic and Sociological Aspects of Immigration. In Stanley J. T. (ed.) (2011) *Report on World Population Migrations*, Washington, George Washington Univ., pp. 296–449.
10. Recent migration trends: citizens of EU-27 Member States become ever more mobile while EU remains attractive to non-EU citizens – Issue number, режим доступу: 98/2008 <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistics-in-focus/-/KS-SF-08-098> (дата перегляду 18 квітня 2016).
11. Sarracin, T. (2012). Germanija: samolikvidacija, per. s nem., M., Rid Grupp.
12. Scheffer, P. (2011) *Immigrant Nations*, Cambridge, Cambridge Polity Press, p. 1, режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=g3u_Uh7YsTcC&pg=PA72&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (дата перегляду 22 травня 2016).
13. United Nations (2006). Report «Trends in Total migrant stock: The 2005 revisions», N.Y., режим доступу: http://www.un.org/esa/population/publications/migration/UN_Migrant_Stock_Documentation_2005.pdf (дата перегляду 20 травня 2016).
14. Yangs, R. (2010) *Europe's Decline and Fall: The Struggle Against Global Irrelevance*, London, Profile.